

2. Laboratóriumi gyakorlat

A TERMISZTOR

1. A gyakorlat célja

A termisztorok működésének bemutatása, valamint főbb paramétereik meghatározása. Az ellenállás-hőmérséklet $R = f(T)$ és feszültség-áram $U = f(I)$ jelleggörbék felrajzolása mért adatok alapján.

2. Elméleti bevezető

2.1 Az érzékelő bemutatása

A termisztorok működése a termorezisztivitás jelenségén, azaz az elektromos ellenállás hőmérséklet-függőségén alapszik.

Minden anyag változtatja fajlagos ellenállását hőmérséklet hatására, de a változás mértéke és az azt leíró egyenletek formája anyagonként változik. Félvezetők esetében a fajlagos ellenállás változást leíró törvény a következő:

$$\rho = \rho_0 e^{\frac{\Delta w}{2kT}} + \rho_1 e^{\frac{\Delta w'}{2kT}} \quad (1)$$

ahol:

ρ_0, ρ_1 – a tiszta, illetve szennyezett félvezető fajlagos ellenállása $T_0=0^{\circ}K$ hőmérsékleten.

$\Delta w, \Delta w'$ – tiszta illetve szennyezett félvezető anyagban a töltéshordozók egyik energia szintről a másik energia szintre történő átugráshoz szükséges energia

T – hőmérséklet, melyen a fajlagos ellenállást számoljuk

k – Boltzmann féle állandó, $k = 1,38 \cdot 10^{-23} \text{ J}/^{\circ}K$

Amint látjuk, a fajlagos ellenállás változása exponenciális. Az elektromos fajlagos ellenállás hőmérsékletfüggőségét felhasználva, hőmérsékletre érzékeny ellenállást kapunk, melynek meghatározott hőmérséklet-intervallumra a fajlagos ellenállása következő:

$$\rho_T = \frac{1}{\sigma_T} = AT^b e^{\frac{\Delta w}{2kT}} \quad (2)$$

ahol a gyorsan változó tényező az exponenciális. Viszonylag kis hőmérsékleten ($200^{\circ}C$ - $300^{\circ}C$ -ig) a b paraméter értéke zérónak tekinthető, tehát az előző összefüggés a következőképpen alakul:

$$\rho_T = A e^{\frac{\Delta w}{2kT}} \quad (3)$$

Ezt írhatjuk az alábbi alakba is, ami a termisztor hőmérsékleti jelleggörbéjének egyenlete

$$R_T = A e^{\frac{B}{T}} \quad (4)$$

ahol:

A – hőmérséklettől független anyagállandó

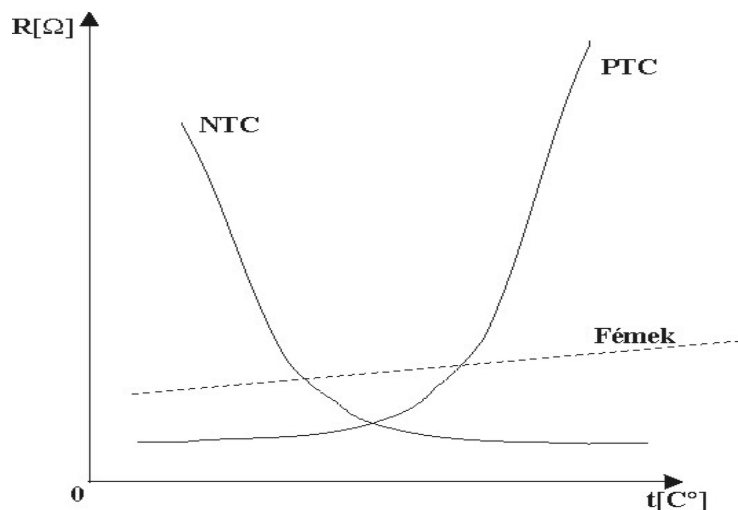
B – hőmérsékletérzékenységi mutatónak nevezett állandó, Kelvin fokban kifejezve

T - hőmérséklet

Mivel a termisztorok ellenállása nő vagy csökken a hőmérséklet növekedésével, megkülönböztetünk *pozitermisztorokat* (PTC), ahol $\alpha_R > 0$ és *negatermisztorokat* (NTC), ahol $\alpha_R < 0$ (α_R hőmérséklet változási együttható).

Az 1. ábrán a termisztorok hőmérséklet függvényében történő ellenállás-változása látható, összehasonlítva a fémek ellenállás-változásával.

Termisztorok gyártásához a IV. főcsoportbeli fémek (Cr, Mn, Fe, Co, Ni) oxidjait használják fel. Negatermisztorok gyártásához 250°C hőmérsékletig NiO+MnO, NiO+MnO+CoO, Cu₂O+MnO, Cu₂O+ZnO vegyületeket használnak. A pozitermisztorok gyártásához általában titánötvözeteket használnak.

1. Ábra: a termisztor statikus jelleggörbéje

A termisztorokat széles körben alkalmazzák hőmérséklet-érzékelőként, hőmérsékletszabályozó, túlmelegedés-védő áramkörökben, valamint a hőmérsékletváltozásokkor fellépő nyomás stabilizálására, áramkorlátozásra, stb.

2.2. A termisztorok paraméterei

A termisztorok helyes használatához ismerni kell azok jelleggörbéit és paramétereit.

A hőmérséklet-érzékenységi mutató (B) meghatározása feltételezi két hőmérsékleten mért ellenállás ismeretét, melyek értéke $R(T_1)$ és $R(T_2)$. Ezek segítségével kifejezhetjük a B paramétert.

$$B = \frac{\ln \frac{R(T_1)}{R(T_2)}}{\frac{1}{T_1} - \frac{1}{T_2}}$$

Szabvány szerint ez a két hőmérséklet a $T_1=298,15^\circ\text{K}$ ($+25^\circ\text{C}$) és $T_2=358,15^\circ\text{K}$ ($+85^\circ\text{C}$) értékeket veszi fel, de lehet más értékekkel is számolni. A B paraméter nagyságrendje 2000 és 4000 között változik.

Az ellenállás változás együtthatóját (hőmérséklet függvényében) (α_R) a következő összefüggés írja le:

$$\alpha_R = \frac{1}{R} \cdot \frac{dR_T}{dT} \quad [1/K] \quad (6)$$

Ez az együttható módosul a hőmérséklet függvényében, ezért minden hőmérsékleten meg kell határozni. Egy adott T_1 és T_2 értékek közti hőmérséklet-intervallumra meg lehet határozni egy $T = \sqrt{T_1 T_2}$ hőmérséklet értéknek megfelelő α_R középértéket, a következő egyenlet alapján:

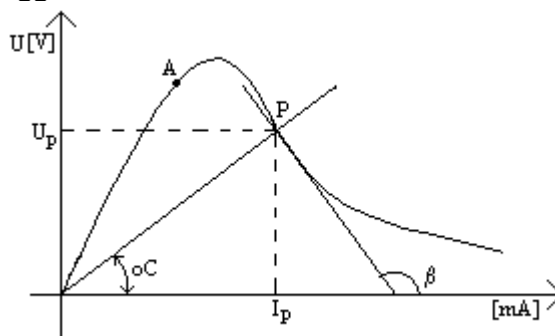
$$\alpha_R = \frac{1}{T_2 - T_1} \ln \frac{R(T_2)}{R(T_1)} \quad (7)$$

A hőmérsékleti időállandó (τ), amit termisztor-inerciának is neveznek a termisztor válaszidejét méri. Ezt több féle képen is meghatározhatjuk:

Közvetett melegítésű termisztor esetén a τ állandó azt az időt jelenti, mialatt a termisztort 100°C -os környezetbe téve, a termisztor ellenállása eléri a 0°C hőmérsékleten mért ellenállás 37%-át (negatermisztorral dolgozva).

Önmelegítésű termisztorok esetén τ az az idő, mialatt az átfolyó áram hőhatására felmelegedett termisztor ellenállása 63%-ot csökken, ha lekapcsoljuk róla a feszültséget. Az időállandó függ a termisztor méreteitől, anyagától és névleges teljesítményétől.

A feszültség-áram $U=f(I)$ átviteli jelleggörbe adott hőmérsékleten a termisztor típusától függ. Ezt a jelleggörbét a 2. ábra szemlélteti.

2. Ábra A termisztor $U=f(I)$ jelleggörbéje.

Az ábra segítségével két ellenállásértéket határozunk meg, a *statikus illetve dinamikus ellenállást* melyeket egy adott P pontban a következő képletek adnak meg:

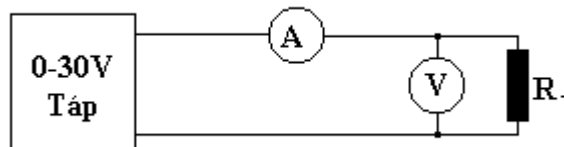
$$R_D = \frac{\Delta U}{\Delta I} = \frac{U_2 - U_1}{I_2 - I_1} = \tan \alpha = \tan \beta \quad (9)$$

A munkapont, általában az $U=f(I)$ jelleggörbe lineáris szakaszán található.

3. A mérés menete:

I. lépés: Az $U=f(I)$ karakterisztika meghatározása.

A mérés környezeti hőmérsékleten történik. A termisztorra rákötjük az egyenáramú tápot a 3. ábra szerint. Növeljük a feszültséget az 1-es táblázatban megadott értékekre és lejegyezzük a megfelelő áramértékeket. Grafikusan ábrázoljuk az eredményt.

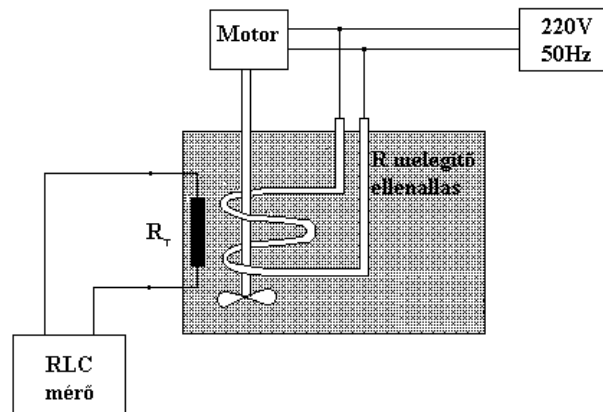
3. Ábra A termisztor bekötése az $U=f(I)$ karakterisztika meghatározásához.

1. Táblázat

Termisztor	U	(V)	1	3	6	9	12	15	18	21	24	27
R _T	I	(mA)										

II. lépés: Az $R=f(T)$ karakterisztika meghatározása.

A termisztor a környezeti hőmérsékleten levő vízbe helyezük. A vizet melegíteni kezdjük (Maximum 60 fokig!). Ugyanabban az időben leolvassuk a termisztoron mért ellenállás és a referencia hőmérséklet értékeit. A termisztoron az ellenállást RLC – mérővel mérjük, a referencia hőmérsékletet a higanyos hőmérő szolgáltatja. Kitöltjük a 2-es táblázatot, majd grafikusan ábrázoljuk az eredményt.

4. Ábra A termisztor $R=f(T)$ karakterisztikájának meghatározásához

2. Táblázat

t (°C)	20	25	30	35	40	45	47	50	55	60
R _T (kΩ)										

III. lépés Számítások.

A 2-es táblázatból kiemelünk két mérési eredményt, például T₁=25°C és T₂=60°C valamint az ezeknek megfelelő ellenállásértékeket jelölve R₁ és R₂ -vel. Kiszámítjuk a B és az α_R paramétereket az (5) valamint a (7) összefüggések segítségével.

Az $U = f(I)$ karakterisztika grafikonján felvesszünk egy P pontot, majd leolvassuk a koordinátákat (U, I) a feszültséget és az áramot. Ennek segítségével meghatározzuk az R_S statikus ellenállást a (8) összefüggés alapján. A leolvasott (U, I) pont körül még leolvassunk két (U, I) értékpárt, egyet a P pont felett, a másikat a P pont alatt. Ezekkel kiszámítjuk az R_D dinamikus ellenállást a (9) összefüggés szerint. Kitöltjük a 3-as táblázatot.

3. Táblázat

	Paraméterek	2.táblázat alapján		(5)	(7)	(8)	(9)
		R(25)	R(47)	össze- függés	össze- függés	össze- függés	össze- függés
		[Ω]	[Ω]	B	α _R	R _S	R _D
1	R _T			[°K]	[1/°C]	[Ω]	[Ω]

4. Kérdések és feladatok.

1. Az α_R paraméter értékét milyen T hőmérsékletre határoztuk meg? (lásd 2.2 alfejezet)
2. Milyen mérőhidat használnánk, ha termisztorral mért hőmérsékletet feszültséggé kellene átalakítani. Rajzoljuk le a javasolt mérőáramkört.
3. A mérés során használt termisztor negatermisztor vagy pozitermisztor volt?
4. Keressünk alkalmazásokat a termisztor használatára!